

prof. dr. Ivan Kristan

34. rektor v letih 1985–1987

Prof. dr. Ivan Kristan, rojen 12. junija 1930 v Arnovem selu pri Brežicah, je vojna leta preživel v izseljeniških taboriščih v Nemčiji. Po vrnitvi v domovino se je vpisal na gimnazijo v Brežicah in leta 1951 maturiral. Želja po študiju ga je pripeljala v Ljubljano, kjer je kot izredni študent leta 1957 diplomiral na Pravni fakulteti. Po diplomi je deloval kot pravni svetovalec pri Republiškem svetu Zveze sindikatov Slovenije in se pri tem srečal z vrsto statuten različnih podjetij, kar ga je spodbudilo k podiplomskemu študiju. Uspešno opravljen zagovor doktorske disertacije o *Statutih delovnih organizacij v procesu odmiranja prava* mu je leta 1965 prinesel naziv doktor pravnih znanosti. Leta 1970 je postal docent za ustavno pravo SFRJ, leta 1974 izredni, leta 1977 pa redni profesor. Od leta 1981/82 do 1984/85 je bil dekan Pravne fakultete.

Osrednje teme njegovih raziskav so bile varstvo človekovih pravic, varstvo ustavnosti in zakonitosti, nacionalno vprašanje in z njim povezan koncept federalizma ter problematika parlamentarizma in znotraj nje problem dvodomnosti. Njegova prizadevanja na znanstvenem področju, h katerim je treba šteti tudi njegova večkratna študijska izpopolnjevanja v tujini (štipendist Humboldtove fundacije), so mu po funkciji dekana Pravne fakultete prinesla imenovanje za rektorja Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. Postopek evidentiranja za rektorja v marcu 1985 je prvič dal več možnih kandidatov. V ožji izbor je ob upoštevanju meril in kriterijev RK

SZDL ter dejstva, da »integrirana univerza zahteva določen ritem izmenjave na vodstvu«, prišel kandidat Pravne fakultete. Na seji univerzitetnega sveta je bil tako za novega rektorja imenovan dr. Ivan Kristan.

Leto, ko je kot rektor nastopil profesor Kristan, je bilo tudi leto uvajanja usmerjenega izobraževanja na univerzo, hkrati pa se je začela akcija za spreminjanje Zakona o usmerjenem izobraževanju kot priprava posebnega Zakona o visokem šolstvu. V razpravah se je uveljavljala misel o samostojnejši in učinkovitejši univerzi, splošno razpoloženje na njej pa se je nagnilo v korist spoštovanja in upoštevanja stroke in znanja. Izraz spoštovanja je Univerza v Ljubljani profesorju dr. Ivanu Kristanu izkazala v letu 2003, ko ga je razglasila za zaslužnega profesorja.

KNJIGA REKTORJEV

I

Pobuda, o kateri smo se maja lansko leto pogovarjali pri rektorju prof. Pejovniku, da bi nekdanji rektorji pripravili svoje prispevke za knjigo rektorjev, je dobra. Predvsem je koristna s stališča ohranjanja spomina na univerzo kot ustanove, in sicer gledano skozi očala njenih najvišjih predstavnikov v določenem mandatu. Po drugi strani pa je koristna s stališča oživljanja osebnega spomina na obdobje rektorovanja.

Čeprav mi je pisanje »poročila« o dveletnem rektorskem mandatu (1985–1987) vzelo kar nekaj časa in mi je povzročalo težave zaradi pešanja spomina, mi tega truda ni žal. Ko sem iskal sledi o opravljanju rektorske funkcije, se mi je spomin ustavil pri številnih prijetnih doživljajih. Rad se spominjam skupinskega dela s takratno ekipo prorektorjev in ekipe v tajništvu. Žal sta od takratne ekipe že umrla prorektor prof. Miha Likar in tudi glavni tajnik univerze Zvonimir Zalar.

Rektorsko funkcijo mi je 11. septembra leta 1985 predal prejšnji rektor prof. Ivo Fabinc. Dve leti pozneje (8. septembra leta 1987) sem funkcijo predal prof. Poldetu Leskovarju, ki pa je, žal, kmalu zatem umrl. Takrat je o izvolitvi in razrešitvi rektorske ekipe še odločal Univerzitetni svet. Ob prevzemu rektorske funkcije je bil predsednik Univerzitetnega sveta že pokojni Jože Smole, ob predaji rektorske funkcije pa akademik Ciril Zlobec.

Če bi hotel svoje dveletno rektorovanje od leta 1985 do leta 1987 opisati glede na seje univerzitetnega sveta in seje komisij, pa še številne konference, ki smo jih organizirali v tem času, bi bila stvar preobsežna in bi preseglala namen knjige rektorjev. Zaradi tega se bom dotaknil samo nekaj dogodkov, ki so po mojem mnenju posebej označevali tedanji čas in so bili pomembni tudi za razvoj univerze.

II

Osrednji problem, ki se je pojavil na začetku mojega rektorskega mandata, je bilo **usmerjeno izobraževanje**. Pravzaprav sem imel privilegij, da sem bil na čelu univerze, ko je v študijskem letu 1985/1986 usmerjeno izobraževanje doseglo tudi univerzo, in da sem bil rektor še leta 1987, ko smo začeli usmerjeno izobraževanje potiskati z univerze. Zato bom glavni del svojega poročila posvetil prav temu vprašanju. Operativno se je ta problematika začela s pripravo projekta dolgoročnega razvoja univerze, ki naj bi ga dokončali v obdobju od leta 1986 do leta 1990 in v katerem naj bi ugotovili osnovne dileme razvoja univerze, končala pa se je leta 1987 s predlogom za sprejem posebnega zakona o univerzi.

Ta del mojega poročila je lahko zanimiv za poznavalce usmerjenega izobraževanja in je zaradi tega vredno, da je zabeležen v knjigi rektorjev. Pravzaprav se tedanja prizadevanja za reformo univerze v sistemu usmerjenega izobraževanja kažejo v veliki meri v ustanovitvi »zunanjetrgovinske šole« leta 1986.

III

Ugotavljam, da je pri pripravi in izvedbi tako vzgojno-izobraževalnih kot tudi znanstvenoraziskovalnih programov prišlo do zgledega **sodelovanja med obema slovenskima univerzama** in do uskladitve programov. V sodelovanju z Univerzo v Mariboru je bil pripravljen osnutek dokumenta »Naloge in program aktivnosti slovenskih univerz pri nadaljnji preobrazbi visokega šolstva«. Takrat je mariborska univerza začela intenzivneje uvajati visokošolske programe. Med drugim je bilo dogovorjeno, da v okviru postopnega uveljavljanja programov VII. stopnje v pedagoški usmeritvi prične s študijskim letom 1985/1986 Pedagoška akademija v Mariboru izvajati programe VII. stopnje za izobraževanje učiteljev osnovne šole na devetih področjih. Rad se spominjam uspešnega sodelovanja z rektorjem mariborske univerze prof. Danetom Melavcem.

IV

Glede na znane prostorske stiske fakultet je prav, če opozorim, da smo takrat začeli pripravljati srednje-ročni **program prostorskega razvoja univerze** za obdobje 1986–1990 in za dolgoročni razvoj do leta 2000. V načrtu za obdobje 1986–1990 so bili zajeti: Centralna tehniška knjižnica, Biološko središče, sanacija Filozofske fakultete, Predklinični inštituti Medicinske fakultete in Univerzitetna knjižnica. Sedanji rektor bo ocenil, kaj je oviralo uresničitev teh ciljev.

V

Med vprašanji, ki so bila po mojem pomembna, naj omenim še **meduniverzitetno povezovanje tudi zunaj Slovenije**. Menim namreč, da je sodelovanje med univerzami in znanstvenimi inštituti eden najpomembnejših dejavnikov za razvoj univerze oziroma za razvoj posameznih znanstvenih disciplin. O tem sem še posebej prepričan, ker se je to sodelovanje v zadnjih letih razvilo do stopnje, o kateri v mojem mandatu še sanjati nismo upali. Naša univerza uživa v svetu velik ugled, prav tako pa uživajo velik ugled nekateri znanstveni inštituti. Preveliko breme bi si naložil, če bi hotel ovrednotiti in oštevilčiti dosežke tega sodelovanja. Že samo naštevanje vseh univerz, s katerimi sodeluje naša univerza, bi zahtevalo preveč prostora.

Rad se spominjam podpisa pogodb z Univerzo v Regensburgu in z Državno univerzo v Clevelandu (Cleveland State University, CSU).

Na Univerzo v Regensburgu me namreč vežejo spomini, ker sem bil kot Humboldtov štipendist na novi Univerzi v Regensburgu in je bil prvi rektor univerze prof. Franz Mayer moj mentor (žal je nepričakovano umrl). Pogodbo o sodelovanju z Univerzo v Regensburgu pa sem sklenil z njegovim naslednikom potem, ko sem bil rektor ljubljanske univerze.

Univerze v Clevelandu se rad spominjam, ker je bil podpis pogodbe o sodelovanju leta 1986 ocenjen kot zelo pomemben s stališča razvijanja stikov med Slovenijo in zvezno državo Ohio oziroma glavnim mestom Clevelandom. Šlo je za krepitev povezanosti Slovenije s Clevelandom. Poudarjeno

je bilo, da so s sklenitvijo pogodbe med obema univerzama dotedanji stiki s Slovenci v Clevelandu, ki so bili v glavnem na ravni folklornih zabavnih prireditev, dobili dodatno novo višjo dimenzijo, to je znanstveno sodelovanje. Takrat je bil generalni konzul SFRJ v Clevelandu Ivo Vajgl, ki je o obisku podrobno poročal v Beograd. H krepitvi teh stikov je prispeval tudi profesor na Državni univerzi v Clevelandu Karlo Bonutti, sicer zaslužni profesor. S predsednikom Državne univerze v Clevelandu Walterjem Waetjenom, s katerim sva pogodbo podpisala 29. aprila leta 1986, sva ohranila prijateljske stike (žal je umrl že pred leti). Takrat sem imel več razgovorov s predstavniki slovenske manjšine in predavanj. Župan Clevelanda Voinovich mi je izročil ključ mesta. Pokojna Vajglova žena Meta Vajgl mi je potem poslala fotografijo ob podpisu pogodbe in izrezek poročila v časopisu *The Plain Dealer*.

Zanimivo je, da je poročevalec v *Plain Dealerju* poudaril, da so ljubljansko univerzo ustanovili že leta 1595 jezuiti. Mi se s to letnico ustanovitve naše univerze bolj redko predstavljamo.

S področja meduniverzitetnih stikov naj omenim še **stike s Heidelbergom**, in sicer z univerzo in z Inštitutom Maxa Plancka za mednarodno javno pravo in mednarodno pravo. Obiska v Heidelbergu, posebej pa udeležbe na proslavi 600-letnice Univerze v Heidelbergu (15. 10. 1986), se rad spominjam iz dveh razlogov. Najprej zaradi občudovanja, kako univerza in mesto Heidelberg negujeta zgodovinski spomin. Zavidal sem jim, s kakšno skrbnostjo so beležili tekoča dogajanja in tako skladiščili zgodovinski spomin, ki jim je bil tudi kažipot za prihodnost. Rektor univerze dr. Gisbert Freiherr zu Puttitz je v poslanici na pot zborniku ob 600-letnici univerze dal naslov, ki ga ni bilo mogoče spregledati: *Iz tradicije v prihodnost (Aus Tradition in die Zukunft)*. Da v primerjavi s 600-letnico njihove univerze ne bi naša univerza glede na uradno ustanovitev izpadla preveč mlečnozoba, sem rektorju omenil, da tradicija naše univerze pravzaprav seže v leto 1595, ko je bil ustanovljen jezuitski kolegij. Rektor mi je poslal zbornik s proslave, opremljen s fotografijami celotne svečanosti. Našel sem se na fotografiji rektorjev oziroma predsednikov domačih in tujih univerz, in sicer v vrsti tik za gostiteljem.

S Heidelbergom – z rektorjem dr. Gisbertom Frhr. zu Putlitzem in z dr. Rudolfom Berhardtom, direktorjem Inštituta Maxa Plancka za mednarodno javno pravo in mednarodno pravo in bivšim predsednikom Evropskega sodišča za človekove pravice – sem ohranil dobre stike, kar mi je prav prišlo ob osamosvajanju Slovenije. Takrat me je dr. Bernhardt povabil, da sem imel na Inštitutu Maxa Plancka predavanje o razmerah v Jugoslaviji in agresiji JLA na Slovenijo in Hrvaško. To predavanje v Heidelbergu in še druga predavanja v Zvezni republiki Nemčiji so predstavljala neke vrste zasebno »internacionalizacijo« agresije JLA oziroma Miloševića na Slovenijo in Hrvaško.

VI

V poročilo želim vključiti še dogodek, ki ga ne smemo pozabiti, to je **fotografski zbornik** *Slovenski študenti v boju za narodno in socialno osvoboditev 1919–1941*, ki je izšel leta 1987. S tem zbornikom bo pozabi iztrgan pomemben izsek iz življenja univerze oziroma njenih študentov in tudi učiteljev. To je bil izredno zahteven projekt, za katerega izvedbo ima zasluge uredniški odbor pod vodstvom pokojnega prof. Marjana Britovška.

Zbornik izpričuje svobodoljubnost in nacionalno usmerjenost študentskega gibanja v nekdanji Jugoslaviji vse od leta 1919 dalje do okupacije leta 1941. Zbornik izraža tudi zahvalo več kot 200 študentom, znanstveno-pedagoškim in drugim delavcem ljubljanske univerze, ki so dali svoja življenja med Narodnoosvobodilnim bojem 1941–1945.

VII

Torej k jedru mojega poročila: srečanje z usmerjenim izobraževanjem na univerzi in korak k poslovitvi od njega.

Vodilo za naše delo je bilo geslo, ki ga ni odkrila šele moja rektorska ekipa niti se ni izčrpalo z našim mandatom, namreč geslo, da mora univerza dobiti vidnejšo vlogo v družbenem razvoju, da mora prevzeti svoj del odgovornosti pri sprejemanju temeljnih odločitev slovenske družbe. To geslo je konkretizirano predvsem v zahtevi, da mora

univerza postati povezovalni dejavnik na področju visokega šolstva v obeh njegovih funkcijah, to je vzgojno-izobraževalni in znanstvenoraziskovalni funkciji. Poudarjali smo enotnost obeh funkcij, ker druga drugo pogojujeta.

Čeprav se zdi nesporna opredelitev univerze kot znanstvenoraziskovalne in vzgojno-izobraževalne ustanove, v praksi medsebojna povezanost obeh funkcij ni bila zagotovljena niti s stališča financiranja niti s stališča statusnega organiziranja, saj je veljal ločeni sistem financiranja znanstvenega in izobraževalnega dela in ločene samoupravne interesne skupnosti.

Univerza je imela svoj sedež v Izobraževalni skupnosti, ne pa v Raziskovalni skupnosti. Jedro problema je bilo, kako iz ločenega financiranja dveh tretjin za pedagoško in ene tretjine za raziskovalno delo na univerzi doseči enotno financiranje.

Dvojni sistem financiranja raziskovalne in izobraževalne dejavnosti je postavil na dnevni red tudi problem odnosa med univerzo in samostojnimi raziskovalnimi inštituti. V bistvu je šlo za odnos med temeljnimi in aplikativnimi raziskavami. Šlo je za vprašanje, ali je univerza središče in nosilec temeljne in aplikativne raziskovalne dejavnosti ali pa se z aplikativnimi raziskavami selijo na samostojne inštitute tudi temeljne raziskave.

Prav to je bil eden od problemov, zaradi katerih smo imeli večkrat na dnevnem redu vprašanje vključitve samostojnih znanstvenih inštitutov v univerzo. Formalne vloge za vključitev v univerzo sta že takrat dala Institut Jožefa Stefana in Kemijski inštitut Boris Kidrič. Tega vprašanja takrat nismo razrešili. Za sejo univerzitetnega sveta je bil sicer že pripravljen sklep o vključitvi obeh inštitutov v univerzo, vendar pa je bil potem umaknjen. Verjamem, da bo to zgodbo dokončal sedanji rektor prof. Pejovnik, ki je bil takrat direktor Kemijskega inštituta Boris Kidrič.

Začetek usmerjenega izobraževanja na univerzi je bil povezan z ustanovitvijo »**zunanjetrogovinske šole**«, ki sta jo leta 1986 ustanovila Pravna fakulteta in Gospodarska zbornica Slovenije (GZS). Ob otvoritvi podiplomskega tečaja »Pravo mednarodnih gospodarskih poslov« je bila v zbornični dvorani univerze 16. januarja 1986 slovesnost, na

kateri sta poleg mene o pomenu tega dogodka spregovorila predsednik Gospodarske zbornice Slovenije inž. Marko Bulc in dekanja Pravne fakultete prof. Alenka Šelih.

Simbolično je bilo povezovanje univerze oziroma fakultete z gospodarstvom poudarjeno s tem, da je predsednik GZS podaril dekansko verigo dekanji Pravne fakultete, ki je izvajala program zunanjetrgovinske šole, za katerega si je gospodarska zbornica prizadevala.

Konkretno je bilo sodelovanje univerze in gospodarske zbornice pri ustanovitvi »zunanjetrgovinske šole« izvedeno v več smereh. Ustanovljena sta bila dva centra: Center za zunanjo trgovino v Radencih (skupaj z Ekonomsko fakulteto) in Center

za izobraževanje poslovnih kadrov na Brdu pri Kranju, ki se je uspešno razvijal naprej in njegovo tradicijo nadaljuje sedanja poslovna šola na Bledu, ki jo vodi Danica Purg.

Takratno sodelovanje univerze z gospodarsko zbornico, predvsem pa ustanovitev »zunanjetrgovinske šole«, je prispevalo k temu, da v vodstvu univerze njene reforme v okviru koncepta usmerjenega izobraževanja nismo razumeli zgolj kot enkratno spremembo vzgojno-izobraževalnih programov, s katerimi bi zagotovili nadgradnjo srednješolskih programov, ampak smo jo razumeli kot kompleksen proces prestrukturiranja vzgojno-izobraževalnega in znanstvenoraziskovalnega dela na univerzi.

Problem reforme univerze

Prvič se je izostril v zahtevi, da se zagotovi enotnost financiranja vzgojno-izobraževalnega in znanstvenoraziskovalnega dela na univerzi, saj univerza ni samo šola – ni samo nadaljevanje srednje šole –, ampak je tudi znanstvenoraziskovalna ustanova.

Drugič pa se je izostril v razumevanju podiplomskega študija kot stalnega izobraževanja z dvojnimi ciljem: po eni strani razvoj posameznih disciplin z vrhunsko izobrazbo (zaključno z doktorskim študijem), po drugi strani pa zagotovitev, da bo prodrlo spoznanje, da študij ne more biti omejen samo na dosego diplome na fakulteti, ampak je stalni proces prepletanja dela in študija po diplomii. To spoznanje naj bi pripeljalo do vzpostavljanja trajne povezanosti med univerzo in diplomanti, ki bi vedno znova prihajali na univerzo po osvežitve svojega znanja ali pa po novo znanje za nove poklice.

Na otvoritvi podiplomskega tečaja prava mednarodnih gospodarskih poslov januarja leta 1986 sem opozoril na oceno, da bomo do leta 2000 morali približno polovici zaposlenih zagotoviti dodatno izobrazbo in usposabljanje, ker bo njihovo znanje že zastarelo. Opozoril sem, da govorimo o znanosti kot produkcijskem dejavniku, da govorimo o vključevanju v projekt Eureka in druge znanstveno-tehnološke projekte, hkrati pa imamo med zaposlenimi komaj pet odstotkov delavcev z visoko strokovno izobrazbo.

Ideja povezovanja univerze (fakultet) z njenimi diplomanti, ki naj bi se vedno vračali na univerzo, ki bi jim zagotavljala sveže znanje in nadgradnjo prejšnjega znanja, so vsi podpirali, vendar pa – tako se mi zdi – ostaja v veliki meri neuresničen ideal. Spomnim se, kako smo bili pred leti vsi navdušeni nad akcijo takratnega dekana Pravne fakultete prof. Štiblarja, ki je sklical na družabno srečanje vse dosegljive diplomante (alumne) Pravne fakultete. Nisem raziskoval, kakšne povezave med fakulteto in njenimi diplomanti so nastale na podlagi tega družabnega srečanja.

Ugotavljanje problemov ob uvedbi usmerjenega izobraževanja na univerzi je bil prvi korak, ki je svoje logično nadaljevanje dobil v **predlogu za statusno reformo univerze**, to je v predlogu za izločitev univerze iz enovitega sistema usmerjenega izobraževanja, v katerega je bila potisnjena leta 1980.

Zanimivo je, da je Univerza v Ljubljani že imela svoj položaj urejen v posebnem zakonu (Zakon o Univerzi v Ljubljani, Uradni list LRS št. 23/1957). Vendar pa je bil ta zakon razveljavljen

z Zakonom o visokem šolstvu leta 1960, v katerem so bili kot visokošolski zavodi določeni fakultete, visoke šole, umetniške akademije in višje šole. Za ustanovitev univerze so bile potrebne najmanj tri fakultete.

Tako je bil poslej položaj univerze urejen skupaj z višjimi in visokimi šolami v zakonu o visokem šolstvu (ta je doživel več novel) vse do leta 1980, ko je bil sprejet Zakon o usmerjenem izobraževanju. Takrat je univerza izgubila svoj razmeroma samostojni položaj in se je utopila v konceptu usmerjenega izobraževanja, ki pa se je na univerzi začel uveljavljati šele v študijskem letu 1985/1986.

Glede na to, da sem bil profesor za ustavno pravo, je bilo pravzaprav razumljivo, da sem si prizadeval, da bi probleme univerze razreševali v sklopu razprav o spremembah in dopolnitvah zakona o usmerjenem izobraževanju. V ospredje je bilo potrebno postaviti statusna in organizacijska vprašanja univerze. Na eni strani je šlo za položaj univerze v okviru samoupravnih interesnih skupnosti, na drugi strani pa za pravno ureditev univerze.

Ker ni bilo mogoče doseči, da bi univerzi zagotovili samostojni položaj v okviru obstoječih samoupravnih interesnih skupnosti, smo predlagali, da se univerza izloči iz zakona o usmerjenem izobraževanju in se njen položaj uredi z zakonom o univerzi.

Ustavno podlago za sprejem zakona o univerzi smo utemeljili na 321. členu Ustave SR Slovenije, po katerem SR Slovenija z zakonom ureja sistem vzgojno-izobraževalne dejavnosti. Pripravili smo predlog za izdajo zakona o univerzi (delovni osnutek je bil objavljen v *Vestniku* Univerze v Ljubljani št. 5/1987). Predlog za izdajo zakona je dobil široko podporo na obeh univerzah in v javnosti, pa tudi v skupščini, ki je univerzama naročila, da pripravita strokovne podlage za izdajo zakona. Ko je Univerzitetni svet na seji 29. junija 1987 podprl predlog za izdajo zakona o univerzi, se je zdelo, da je bil storjen odločilni korak za to, da se bo univerza izločila iz nedomišljenega sistema usmerjenega izobraževanja in da bomo po tridesetih letih ponovno dobili zakon o univerzi.

Glede na naše aktivnosti, da bi prišlo do izdaje zakona, smo utemeljeno pričakovali, da bo vrnitev samostojnega položaja univerzi kronana z zakonom o univerzi. To se potem, žal, ni zgodilo, ampak je bila leta 1989 sprejeta samo novela zakona o usmerjenem izobraževanju.

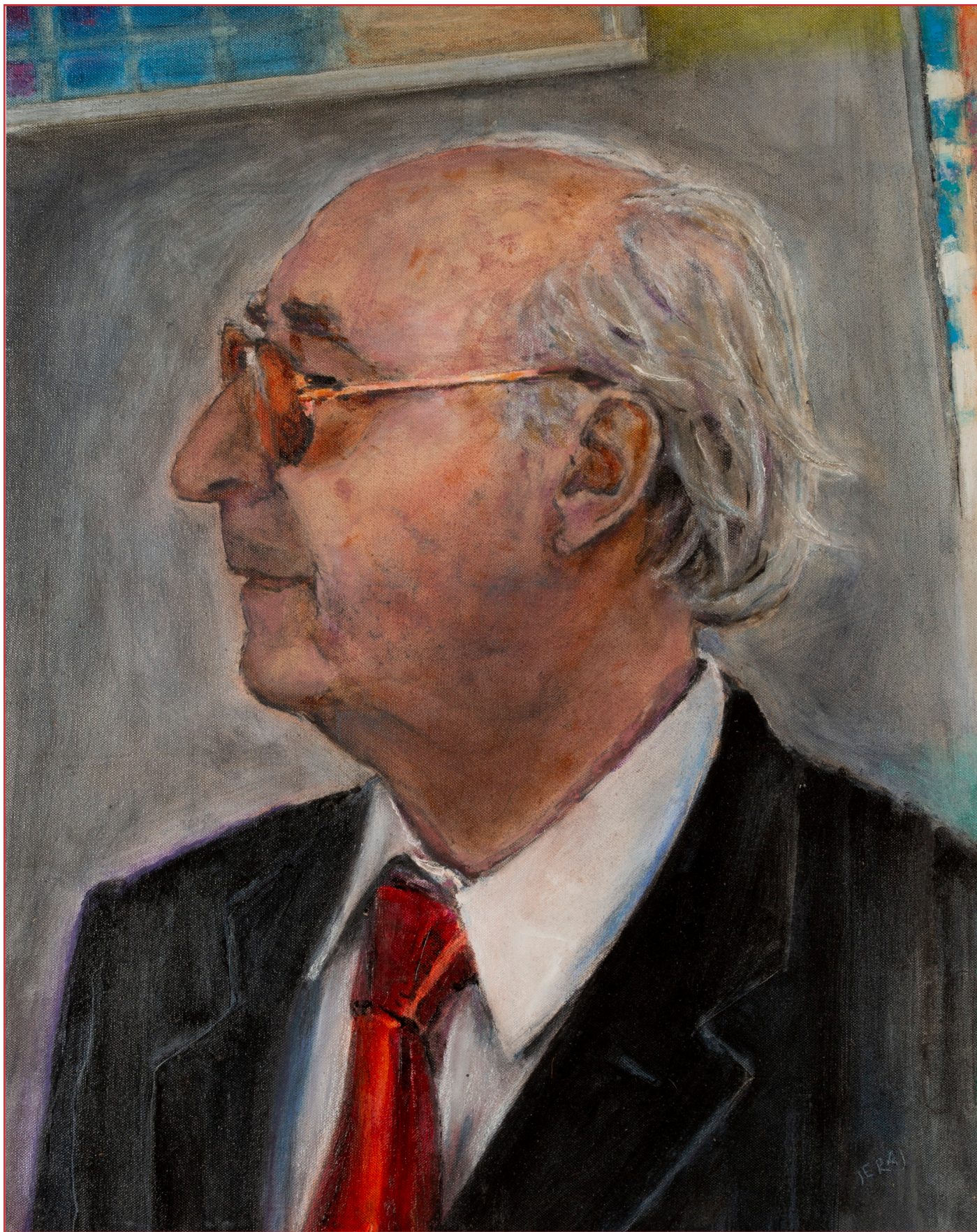
VIII

Ko končujem poročilo o mojem dveletnem rektorovanju, me ne muči toliko vprašanje, ali sem zainteresiranim bralcem knjige rektorjev povedal vse bistveno iz mojega dveletnega vodenja univerze, ampak me bolj zanima, kakšen odmev je univerza pustila za seboj, kakšno sled je pustila v javnem življenju.

Za to izpraševanje lastne vesti se mi zdi najustreznejša misel, ki jo je ob deseti obletnici univerze zapisal njen deseti rektor prof. Milan Vidmar:

Univerza ni institucija, ki bi ji bil edini namen dajati državi in narodu neko število uradnikov, zdravnikov, odvetnikov, sodnikov itd., marveč je najvišji hram duha, tvoriteljica trajnih duševnih vrednot, javna svobodna last svobodnega naroda.

Škofja Loka, oktober 2012

PROF. DR. IVAN KRISTAN

(portret: Zmago Jeraj)